

Inclusief onderwijs in Vlaanderen en Portugal

Een kritische analyse

Op 5 oktober 2022 werd op VRT Eén de Pano-reportage over inclusief onderwijs in Vlaanderen uitgezonden. Of beter gezegd het gebrek eraan, want tijdens het schooljaar van 2020-2021 ging 4,24% van de leerlingen naar het buitengewoon onderwijs. Daarmee scoort Vlaanderen beduidend hoger dan het Europese gemiddelde van 1,77% (EASNIE, 2024). Als ouders ervoor kiezen om hun kind met een beperking toch naar het gewoon onderwijs te sturen, botsen ze op heel wat obstakels. Pano onderzocht wat deze obstakels precies zijn, maar ging ook op zoek naar good practices. Daarvoor trokken ze naar Portugal, waar buitengewoon onderwijs zo goed als onbestaande is. Het voorbeeld van Portugal kan inspirerend zijn voor het realiseren van meer inclusief onderwijs in Vlaanderen.

Vlaanderen

Vlaanderen is binnen Europa één van de regio's dat het slechtst scoort op vlak van inclusief onderwijs. Vlaanderen kent een lange geschiedenis van gesegregeerd onderwijs. Reeds aan het begin van de 19de eeuw werden instituten opgericht voor dove en blinde kinderen. Op het einde van die eeuw volgden de eerste aparte klassen voor 'zwakzinnige' leerlingen (Schraepen, 2021). De fundamenten van het buitengewoon onderwijs zoals we het vandaag kennen, werden gelegd in de jaren '70. Sindsdien worden leerlingen opgedeeld in acht (recent zelfs negen) types op basis van de aard van hun beperking. Om integratie in het gewoon onderwijs te bevorderen, werd GON- en ION-begeleiding in het leven geroepen. Toch bleven veel kinderen met een beperking in het buitengewoon onderwijs terecht komen.

In 2009 ratificeerde België het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (Verenigde Naties, 2006). Daarmee engageerden ze zich om zo snel mogelijk te werken aan één inclusief onderwijssysteem voor alle leerlingen. Dit heeft geleid tot de invoering van het M-decreet in 2015. Het doel van het M-decreet was om meer leerlingen onderwijs te laten volgen in het gewoon onderwijs en om de instroom naar het buitengewoon onderwijs te beperken (Onderwijs Vlaanderen, z.d.). Het uitgangspunt was eerst gewoon en dan pas buitengewoon onderwijs. Sindsdien is het de verantwoordelijkheid van elke gewone school om een doorgedreven zorgbeleid toe te passen en om redelijke aanpassingen te voorzien. Het nieuwe decreet leersteun, dat sinds 2023 van kracht is, bouwt daarop voort. Scholen voor gewoon onderwijs werken aan de hand van een zorgcontinuüm (zie Figuur 1)

en zijn zelf verantwoordelijk om aan hun leerlingen brede basiszorg en, indien nodig, verhoogde zorg te bieden. Wanneer een leerling meer ondersteuning nodig heeft, kan de school beroep doen op het CLB. Zij kunnen een verslag opmaken dat toegang geeft tot leersteun. Er zijn twee soorten verslagen. Voor leerlingen met een IAC-verslag wordt een individueel aangepast curriculum uitgewerkt. Voor leerlingen met een OV4-verslag werkt de klassenraad een gemeenschappelijk curriculum met intensieve ondersteuning uit (Prodia, z.d.). Beide verslagen geven toegang tot het buitengewoon onderwijs óf toegang tot leersteun wanneer de leerling in het regulier onderwijs les volgt.

Sinds de invoering van het decreet leersteun is elke school voor regulier onderwijs verplicht om samen te werken met een leersteuncentrum. Er zijn momenteel 40 zelfstandige leersteuncentra die beschikken over onderwijskundige expertise, handicap-specifieke expertise, inclusie-expertise en expertise op het vlak van coaching. Het team van een leersteuncentrum is multidisciplinair samengesteld en bestaat voornamelijk uit leerkrachten, logopedisten, ergotherapeuten, kinesisten en orthopedagogen. Zij worden ingeschakeld in functie van de noden en ondersteuningsvragen van leerlingen en hun leerkrachten (Onderwijs Vlaanderen, 2023). Het aantal uren ondersteuning dat een leerling krijgt, is afhankelijk van de aard van de beperking en het soort verslag dat voor de leerling werd opgesteld. Leerlingen met een IAC- of OV4-verslag krijgen in principe evenveel middelen voor ondersteuning in het gewoon onderwijs als in het buitengewoon onderwijs. In de praktijk moeten ouders er echter vaak zelf voor zorgen dat hun kind na de schooltijd nog de nodige bijkomende therapieën of paramedische zorg krijgt, soms zelfs op eigen kosten, terwijl dit in het buitengewoon onderwijs allemaal inbegrepen is (Kinderrechtencommissaris, 2023).

Figuur 1

Zorgcontinuüm

Portugal

Begin jaren '90 koos Portugal ervoor om te evolueren naar één inclusief onderwijssysteem. Wetsdecreet nr. 319/1991 gaf leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften toegang tot het regulier onderwijs (Alves, 2019). De focus kwam te liggen op onderwijs voor iedereen, gebaseerd op het principe van gelijke kansen en pedagogische en sociale rechtvaardigheid. Wetsdecreet nr. 3/2008 vormde een tweede belangrijke mijlpaal op vlak van inclusief onderwijs. De nieuwe wetgeving was gericht op het bevorderen van gelijke kansen en het verbeteren van de onderwijskwaliteit. Het idee van inclusieve scholen voor iedereen zorgde ervoor dat veel scholen voor buitengewoon onderwijs hun deuren begonnen te sluiten. Velen daarvan werden hervormd tot ondersteuningscentra voor inclusie die gespecialiseerde ondersteuning bieden via partnerschappen met gewone scholen. Het is hun taak om de inclusie van alle leerlingen, vooral die met specifieke onderwijsbehoeften, te bevorderen. (EASNIE, 2020). De omvorming van de scholen voor bijzonder onderwijs tot ondersteuningscentra voor inclusie was een cruciale stap voor de uitvoering van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

Sinds 2018 worden leerlingen niet meer gecategoriseerd op basis van een beperking. Een diagnose is niet meer nodig om beroep te kunnen doen op ondersteuning. Het multidisciplinair team van de school bekijkt welke maatregelen er nodig zijn om leren en inclusie te bevorderen. Er zijn drie niveaus van leerondersteunende maatregelen. Het eerste niveau omvat de universele maatregelen en deze zijn beschikbaar voor alle leerlingen. Het gaat vooral om kleine aanpassingen in het leerplan (Alves et al., 2020). Het tweede niveau omvat de selectieve maatregelen. Deze bieden een antwoord op de specifieke leerbehoeften van een leerling. Ten slotte zijn er de additionele maatregelen die bedoeld zijn voor leerlingen met een intensieve ondersteuningsnood. Deze omvatten significante aanpassingen van het leerplan, het opstellen van een individueel leerprogramma en het inzetten van gespecialiseerde hulp en hulpmiddelen.

Gespecialiseerde ondersteuning in reguliere scholen kan worden geboden door professionals die verbonden zijn aan de ondersteuningscentra voor inclusie of die rechtstreeks door de scholen worden ingehuurd (Alves et al., 2020). Deze professionals bieden paramedische ondersteuning, zoals kinesitherapie, logopedie, ergotherapie en psychologische ondersteuning. Deze ondersteuning wordt meestal individueel of in kleine groep gegeven, in een apart klaslokaal. Daarnaast zijn er een aantal referentiescholen die specifieke ondersteuning bieden aan leerlingen met een visuele beperking of auditieve beperking. Dit zijn scholen die beschikken over extra middelen om tegemoet te komen aan de specifieke behoeften van deze twee groepen leerlingen (Alves, 2019).

Alle leerlingen hebben het recht om deel te nemen aan het evaluatieproces. Bij de beoordeling van leerlingen wordt rekening gehouden met academische, gedragsmatige, sociale, emotionele en omgevingsfactoren (Alves, 2019). Er zijn verschillende aanpassingen mogelijk, zoals het toegankelijk maken van test- of examenformulieren (bijvoorbeeld in braille of digitaal), vertolking in gebarentaal, het gebruik van hulpmiddelen, extra tijd, transcriptie van de antwoorden, voorlezen van de vragen, het gebruik van een aparte ruimte en pauzes onder toezicht (Decree-Law 54/2018, Art. 28).

Conclusie

Er zijn een aantal opmerkelijke verschillen in de manier waarop Vlaanderen en Portugal inclusief onderwijs vormgeven. In Portugal krijgen leerlingen ondersteuning op basis van wat ze nodig hebben in plaats van op basis van een diagnose of label. Elke school beschikt over een multidisciplinair team dat instaat voor de identificatie, implementatie en evaluatie van leerondersteunende maatregelen. Scholen kunnen ook beroep doen op professionals die ze zelf inhuren of die verbonden zijn aan een ondersteuningscentrum voor inclusie (Alves, 2019). In vergelijking met Vlaanderen staat Portugal al veel verder in de realisatie van één inclusief onderwijssysteem voor alle leerlingen. Toch blijkt de implementatie van het kader voor inclusief onderwijs op school/lokaal niveau niet overal even groot te zijn (OECD, 2022). De aanpak in de klas verschilt ook aanzienlijk, zowel binnen als tussen scholen. Sommige leerkrachten maken bijvoorbeeld gebruik van coöperatieve leerbenaderingen om de participatie van zoveel mogelijk leerlingen te bevorderen, terwijl andere leerkrachten minder in staat zijn om hun werkwijze aan te passen aan de diversiteit van de leerlingen. Ten slotte zijn de professionele ontwikkelingsmogelijkheden op vlak van diversiteit en inclusie beperkt en is er een gebrek aan strategieën voor het monitoren en evalueren van inclusieve onderwijspraktijken (OECD, 2022).

Bronnen

- Alves, I. (2019). International inspiration and national aspirations: Inclusive education in Portugal. *International Journal of Inclusive Education*, 23(7-8), 862-875. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1624846>
- Alves, I., Campos Pinto, P., & Pinto, T. J. (2020). Developing inclusive education in Portugal: Evidence and challenges. *Prospects*, 49(3), 281-296. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09504-y>
- Decree-Law 54/2018. (2018, 6 juli). Geraadpleegd van https://www.dge.mec.pt/sites/default/files/EEspecial/dl_54_2018_en_version_0.pdf

- European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2020). *Country information for Portugal*. <https://www.european-agency.org/country-information/portugal/legislation-and-policy>
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2024). *European Agency Statistics on Inclusive Education: 2020/2021 School Year Dataset Cross-Country Report* [P. Drál', A. Lénárt and A. Lecheval, eds.]. Odense, Denmark. <https://www.european-agency.org/activities/data/cross-country-reports>
- Kinderrechtencommissaris. (2023, 28 maart). *Advies bij het ontwerp van decreet over leersteun*. https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/2023-03/Advies_2022_2023_11_Decreet%20Leersteun_1.pdf
- Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. (2022 23 maart). *Review of inclusive education in Portugal*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/a9c95902-en>.
- Onderwijs Vlaanderen. (z.d.). *Grote lijnen van het M-decreet*. Vlaamse Overheid. Geraadpleegd op 1 februari 2024, van https://web.archive.org/web/20190110164153/http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/grote-lijnen-van-het-m-decreet#Gewoon_of_buitengewoon
- Onderwijs Vlaanderen. (2023, 16 mei). *Infosessie leersteundecreet* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=w-dcy6NY7M0>
- Prodia. (z.d.). *Het zorgcontinuüm*. Geraadpleegd op 3 april, 2024, van <https://prodiagnostiek.be/het-zorgcontinuüm/>
- Schraepen, B. (2021). *Excludes: Wat uitsluiting doet met mensen*. OWL Press.
- Verenigde Naties. (2006, 13 december). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UN doc a/RES/61/106*.